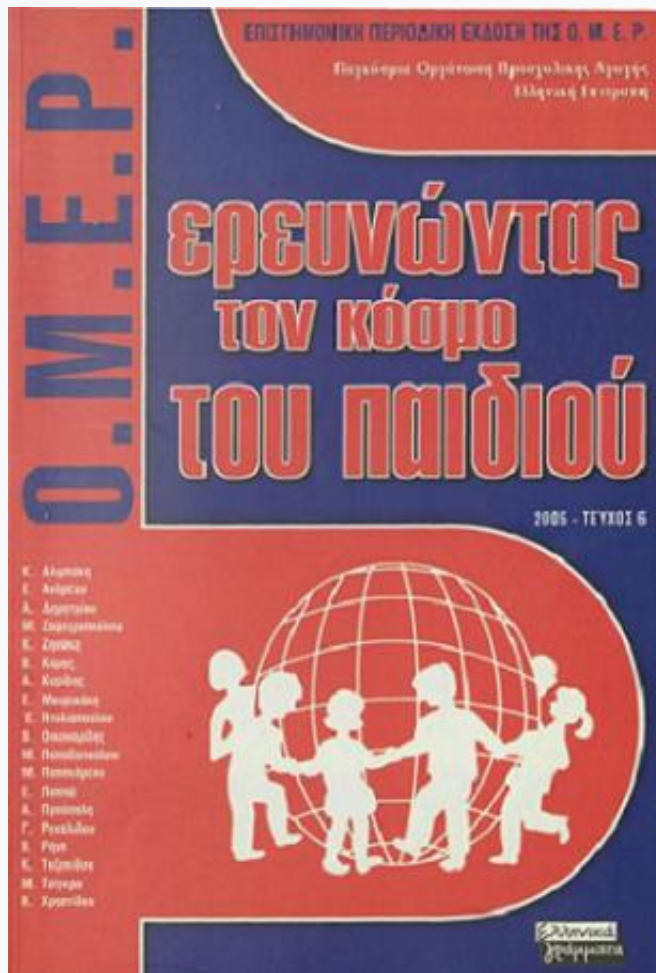

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 6 (2005)

Τα πολυτροπικά κείμενα ως μέσον προσέγγιση της γραφής από παιδιά προσχολικής ηλικίας

Μαρία Παπαδοπούλου (Maria Papadopoulou)

doi: [10.12681/icw.18409](https://doi.org/10.12681/icw.18409)

Copyright © 2018, Μαρία Παπαδοπούλου (Maria Papadopoulou)

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδοπούλου (Maria Papadopoulou) Μ. (2005). Τα πολυτροπικά κείμενα ως μέσον προσέγγιση της γραφής από παιδιά προσχολικής ηλικίας. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 6, 120–130. <https://doi.org/10.12681/icw.18409>

Τα πολυτροπικά κείμενα ως μέσον προσέγγισης της γραφής από παιδιά προσχολικής ηλικίας

1. Εισαγωγή

Η διερεύνηση της πολυτροπικότητας (Kress 1997, Kress & Leeuwen 1996, Kress 2000a, Χοντολίδου 1999) στις ποικίλες αναλύσεις γραπτών κειμένων αναδεικνύει την πληθώρα των αναπαραστατικών τρόπων που συναιρούνται και συντίθενται για τη δημιουργία σημασίας σε ένα γραπτό κείμενο. Η γλωσσική πληροφορία ενδέχεται να προσαυξάνεται, να συμπληρώνεται ή και να αναιρείται από την δράση άλλων τρόπων κατασκευής σημασίας. Η ανάδειξη των ποικίλων οπτικών μέσων που συμβάλλουν στην απόδοση της σημασίας ενός κειμένου οδηγεί στην επανεξέταση του τρόπου που αντιλαμβανόμαστε τα γραπτά κείμενα και στην αναζήτηση διαφορετικών διαδικασιών ανάλυσης και παραγωγής της γραπτής πληροφορίας.

Οι πληροφορίες που μεταδίδει κάθε κείμενο δεν ανάγονται αποκλειστικά στο γλωσσικό περιεχόμενό του αλλά προκύπτουν από τη συμβολή και άλλων σημειωτικών

πόρων: εικονικών, τυπογραφικών, χρωματικών κ.α. Με αυτήν την έννοια το γραπτό μήνυμα είναι πολυτροπικό και άρα για την κατανόηση και παραγωγή γραπτών μηνυμάτων δεν επαρκεί η κατοχή της ανάγνωσης και της γραφής όπως αυτή νοείται στο πλαίσιο του κλασικού γραμματισμού. Η ανάγκη διαχείρισης πολυτροπικών κειμένων επιβάλλει μια παιδαγωγική πολυγραμματισμών (Kalantzis & Cope, Kalantzis & Cope 2000) η οποία θα περιλαμβάνει παράλληλα με την ανάλυση του λόγου, και αναλύσεις πραγματολογικές, κοινωνιολογικές και ευρύτερα σημειωτικές που θα διαμορφώνουν την ικανότητα κατανόησης και διαχείρισης εικόνων, σχεδίων, διαγραμμάτων, πινάκων κλπ. (Kress 1997, Kress 2000b).

Οι συνέπειες αυτής της θεώρησης επαναπροσανατολίζουν τη διδακτική των γραπτών κειμένων στο σχολείο, των οποίων η διδασκαλία ως τώρα αφορούσε κυρίως τη γλώσσα με κείμενα, στην πλειοψηφία τους, κατασκευασμένα για τις ανάγκες του μαθήματος ή αποσπάσματα λο-

γοτεχνικών κειμένων. Η είσοδος αυθεντικών κειμένων, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης –αν και ιδιαίτερα περιορισμένη προς το παρόν– επιβάλλει την ανάγκη ανάλυσης ποικίλων πολυτροπικών κειμένων καθώς και προτάσεων διδακτικής αξιοποίησής τους για διαφορετικούς μαθητικούς πληθυσμούς¹.

Ειδικότερα για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, η διαχείριση πολυτροπικών κειμένων θα μπορούσε να συνιστά μέσον για την προσέγγιση της γραφής και την εξοικείωση με τον γραπτό λόγο. Σε αυτήν την κατεύθυνση θα παρουσιασθεί η ανάλυση ενός είδους πολυτροπικού κειμένου, **τίτλοι άρθρων** σε εφημερίδα που απευθύνεται σε παιδιά, και θα προταθούν ενδεικτικοί τρόποι διδακτικής αξιοποίησής του.

2. Το θεσμικό πλαίσιο

Στο πρόγραμμα σπουδών της νεοελληνικής γλώσσας για το νηπιαγωγείο του 1999 (ΥΠ.Ε.Π.Θ 1999), προτείνεται όσον αφορά την ανάγνωση: *«να εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις ώστε τα παιδιά να έρχονται αβίαστα σε επαφή με διαφορετικές εκδοχές του γραπτού λόγου (βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, επιγραφές κλπ)»*. Συχνές δε, είναι οι αναφορές στην ανάγκη της ποικιλίας των ειδών λόγου, όπως και των κειμενικών ειδών τα οποία τα

παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν και να επεξεργαστούν. Προβλέπεται η ανάγκη ανάδειξης των σχέσεων εικόνας-κειμένου και της αλληλόδρασης τους για τη δημιουργία της σημασίας του γραπτού μηνύματος καθώς και η ανάπτυξη της δεξιότητας των παιδιών να διατυπώνουν υποθέσεις αναφορικά με το περιεχόμενο ενός κειμένου. Αντίστοιχες αναφορές εντοπίζονται και στο επίπεδο της γραφής και της γραπτής έκφρασης, αν και δεν καταλαμβάνουν την ίδια έκταση όπως στην ανάγνωση.

Το θεσμικό πλαίσιο του 1999, επιτρέπει και επιβάλλει τη χρήση αυθεντικού υλικού για την εισαγωγή των παιδιών προσχολικής ηλικίας στο γραπτό λόγο, ενώ επιτρέπονται επεξεργασίες και δραστηριότητες στο πλαίσιο μιας παιδαγωγικής πολυγραμματισμών –χωρίς όμως αυτό να δηλώνεται με σαφήνεια.

3. Επιλογή και χαρακτηριστικά του κειμενικού είδους

Οι τίτλοι άρθρων αποτελούν ένα ιδιαίτερα χρήσιμο διδακτικό υλικό για παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς:

- Συνιστούν, έστω οριακά, αυτοτελή «κείμενα».
- Αποτελούν το σύνδεσμο με ένα ευρύτερο κείμενο, δηλαδή το περιεχόμενο του άρθρου, καθώς και με το σύνολο των περιεχομένων

1. Για αναλύσεις κειμένων στο πλαίσιο της πολυτροπικότητας στην ελληνική βιβλιογραφία και προτάσεις διδακτικής αξιοποίησης, ενδεικτικά, δε: Ιντζίδης & Καραντζόλα 2000, Κουτσοσίμου-Τσίνογλου 2000, Yannicopoulou 2002, Papadopoulou 2002, Παπαδοπούλου 2002, Γιαννικοπούλου & Παπαδοπούλου 2002.

της εφημερίδας. Η διδακτική αξιοποίηση μπορεί να περιορίζεται στον τίτλο ως τμήμα του άρθρου ή να επεκτείνεται στο σύνολο του άρθρου (υπότιτλοι, περιεχόμενο, εικόνες, σχέδια κλπ).

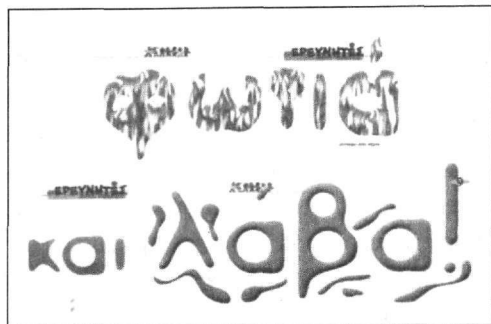
- Η γλωσσική πληροφορία που περιέχεται είναι σύντομη και περιεκτική καθώς οι τίτλοι αποτελούν τη συμπύκνωση ενός ευρύτερου κειμένου, το οποίο ενδεχομένως μπορεί να διαβαστεί στα παιδιά και να κατανοήσουν με ποιόν τρόπο γίνεται η διαδικασία επιλογής και διαμόρφωσης ενός τίτλου.
- Αποτελούν το κέντρο του άρθρου, αφού προς αυτό συγκλίνουν όλες οι πληροφορίες τόσο οι γλωσσικές όσο και οι μη-γλωσσικές.
- Στην πλειοψηφία τους είναι περιγραφικά κείμενα, τα οποία είναι ευκολότερα στην προσέγγισή τους από παιδιά προσχολικής ηλικίας.
- Σε επίπεδο δομής, οι τίτλοι άρθρων αποτελούν, στην πλειοψηφία τους, ουσιαστικοποιημένες προτάσεις.
- Τέλος, ένας τίτλος άρθρου οφείλει με ποικίλους τρόπους (τόσο σε επίπεδο γλωσσικού περιεχομένου όσο και μορφής) να ελκύει τον αναγνώστη ώστε να διαβάσει το άρθρο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι τίτλοι των άρθρων που επιλέχθηκαν συνιστούν πολυτροπικά κείμενα, στα οποία η οργάνωση και η μετάδοση της πληροφορίας γίνεται με ποικίλους αναπαραστατικούς τρόπους.

Η χρήση των επιλεγμένων τίτλων άρθρων ενέχει ως νεωτεριστικό στοιχείο το γεγονός ότι τα παιδιά δεν γνω-

ρίζουν, εκ των προτέρων, το περιεχόμενο των λέξεων ή φράσεων, αλλά καλούνται να κάνουν υποθέσεις για το γλωσσικό τους περιεχόμενο εκμεταλλευόμενοι τις πληροφορίες που παρέχονται από τη λειτουργία των ποικίλων αναπαραστατικών τρόπων που συνυπάρχουν στο γραπτό κείμενο καθώς και από πληροφορίες που ενδέχεται να έχουν για συγκεκριμένα γράμματα.

Γενικότερα, η διαδικασία αξιοποίησης των τίτλων των άρθρων έχει ποικίλους στόχους που εγγράφονται σε διαφορετικά πεδία:

- Ως προς το κανάλι διάδοσης: οι μαθητές καλούνται να διαπιστώσουν την επίδραση του καναλιού διάδοσης στους τρόπους οργάνωσης της πληροφορίας.
- Ως προς τη στάση του συγγραφέα ενός κειμένου: οι μαθητές μπορούν να διαπιστώσουν ότι οι επιλογές του συντάκτη ενός κειμένου δεν είναι τυχαίες αλλά υπακούουν σε συγκεκριμένους στόχους.
- Ως προς το είδος γραπτού λόγου και το κειμενικό είδος: οι μαθητές οδηγούνται να συνειδητοποιήσουν τη δομή και τα χαρακτηριστικά ενός τίτλου άρθρου και ειδικότερα ενός περιγραφικού κειμένου.
- Τέλος, ως προς την οργάνωση του γραπτού: οι μαθητές μπορούν να συνειδητοποιήσουν ότι συχνά το γραπτό είναι πολυτροπικό καθώς και τους τρόπους με τους οποίους λειτουργούν οι ποικίλοι αναπαραστατικοί τρόποι για τη δημιουργία της σημασίας στο γραπτό κείμενο.

Εικόνα 1

Εικόνα 2

Εικόνα 3

Εικόνα 4

4. Ανάλυση του δείγματος

Οι 4 τίτλοι άρθρων που θα αναλυθούν στη συνέχεια εμφανίστηκαν στην εφημερίδα «Οι Ερευνητές πάνε παντού» που απευθύνεται σε παιδιά και αποτελεί ειδικό ένθετο της εφημερίδας «Η Καθημερινή». Τα άρθρα αποτελούν ένα από τα μόνιμα θέματα του ένθετου, ενώ παράλληλα εμφανίζονται ειδήσεις παιχνίδια, σταυρόλεξα, κόμικ, αλληλογραφία, διαφημίσεις, παρουσιάσεις βιβλίων και ταινιών για παιδιά, ενημερωτικές στήλες κλπ. Το θεματολόγιο των άρθρων είναι ποικίλο και η δημιουργία των τίτλων αποτελεί ευρεσιτε-

χνία του δημιουργού ή του εικονογράφου του συγκεκριμένου κάθε φορά άρθρου.

4.1. Γλωσσικά χαρακτηριστικά των κειμένων

Ως προς τη γλωσσική πληροφορία που μεταφέρουν, οι τίτλοι των συγκεκριμένων άρθρων αποτελούν, στην πλειψηφία τους ουσιαστικοποιημένες προτάσεις²:

- φωτιά και λάβα (εικ. 1)
- ο κύριος Αγκάθης (εικ. 2)
- σοκολάτα: η τροφή των θεών (εικ. 3)
- ένα νησί γεμάτο πύργους (εικ. 4)

Οι 4 τίτλοι που παρουσιάζονται επιλέχθησαν από ένα σώμα 100 περι-

2. Γεγονός που συνάδει με τις συνολικότερες επιλογές της εφημερίδας

που τίτλων που εμφανίστηκαν στην εφημερίδα στη διάρκεια 2 ετών. Στην πλειοψηφία τους, οι τίτλοι είναι ουσιαστικοποιημένες προτάσεις παραπλήσιων γλωσσικών και σημειωτικών χαρακτηριστικών όπως οι αυτοί που παρουσιάζονται, ενώ εμφανίζονται επίσης ευθείες ερωτηματικές προτάσεις του τύπου: «Τραγουδάτε στο μπάνιο;», ουσιαστικά με επεξηγηματικές προτάσεις, του τύπου: «Σκάκι: τα πόνια έχουν τη δική τους ιστορία», παροιμίες, αποσπάσματα ποιημάτων, κ.α. σε πολύ μικρότερο βαθμό. Με αυτήν την έννοια οι τίτλοι αποτελούν ενδεικτικό δείγμα της δομής των τίτλων στη συγκεκριμένη εφημερίδα και επιτρέπουν να παρατηρήσουμε τα χαρακτηριστικά της δομής του συγκεκριμένου κειμενικού είδους.

Ως προς το περιεχόμενό τους οι συγκεκριμένοι τίτλοι, όπως και το σύνολο των τίτλων της εφημερίδας, αποτελούν περιγραφικά κείμενα στα οποία συμπυκνώνεται η κεντρική πληροφορία ενός εξίσου περιγραφικού άρθρου. Ο ρόλος των άρθρων στη συγκεκριμένη εφημερίδα είναι ενημερωτικός και περιγραφικός ενός φυσικού ή τεχνητού φαινομένου, ενός αντικειμένου, προσώπων (σπανιότερα), χρονικών στιγμών και χώρων, εθίμων και ηθών κλπ.

4.2. Σημειωτικά χαρακτηριστικά των κειμένων

Στους τίτλους που επιλέχθηκαν παρατηρούμε ότι ο συντάκτης ή ο εικονογράφος του άρθρου επιλέγει να αναπαράγει με διαφορετικούς τρόπους το σημασιολογικό περιεχόμενο

του τίτλου, ώστε αυτό να είναι προσιτό ακόμα και σε αναγνώστες που δεν γνωρίζουν ανάγνωση. Αυτή η επιλογή εξυπηρετείται ταυτόχρονα από την παρουσία εικόνων, χρώματος, σχεδίων, σχεδιαγραμμάτων και φωτογραφιών και επιτρέπει την προσέγγιση του άρθρου από ένα μεγαλύτερο εύρος ηλικιών. Μια σύντομη ανάλυση κάθε τίτλου επιτρέπει να εντοπίσουμε τα ποικίλα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη αυτού του στόχου.

- φωτιά και λάβα

Στο πρώτο παράδειγμα παρατηρούμε ότι επιλέχθηκε διαφορετικό χρώμα και σχεδιασμός καθεμιάς από τις λέξεις του τίτλου ώστε να είναι ορατό το σημασιολογικό περιεχόμενό της. Στη λέξη «φωτιά», τα γράμματα εκτυπώθηκαν με κίτρινο και πορτοκαλί χρώμα, η άνω σειρά των γραμμάτων δεν ολοκληρώνεται, έχει κατεύθυνση προς τα πάνω ενώ φαίνεται σαν να διαχέεται στον χώρο. Το γκρι χρώμα των άνω απολήξεων των γραμμάτων ανακαλεί οπτικά τον καπνό που εκλύεται από μια φωτιά. Στη λέξη «λάβα» τα γράμματα είναι στρογγυλά σε κόκκινο χρώμα αντίστοιχο του χρώματος της λάβας ενός ηφαιστείου. Κόκκινες σταγόνες χρώματος παρακολουθούν τα γράμματα με κυματισμούς που μοιάζουν με μικρά ποταμάκια λάβας.

- ο κύριος Αγκάθης

Αντίστοιχα μέσα χρησιμοποιήθηκαν και στο δεύτερο παράδειγμα για την απόδοση του σημασιολογικού περιεχομένου του τίτλου. Τα γράμ-

ματα σχεδιάστηκαν εξωτερικά με ανισοϋφείς αγκιδωτές απολήξεις, ανακαλώντας τα αγκάθια του σκαντζόχοιρου στην πλάτη και το κεφάλι του ενώ στο εσωτερικό των γραμμών μικρές συνεχείς καμπυλότητες υποδηλώνουν το μαλακό τμήμα της κοιλιάς του. Τα δύο χρώματα που εμφανίζονται στον τίτλο (γκρί και καφέ) αντικατοπτρίζουν αντίστοιχα τα χρώματα της παιδικής και της ενήλικης ζωής του σκαντζόχοιρου. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγεί και το μέγεθος των χαρακτήρων που χρησιμοποιήθηκαν, καθώς το μεγαλύτερο μέγεθος συνδυάζεται με το καφέ χρώμα που αντιστοιχεί στην ενήλικη ζωή του ζώου.

Μια σύντομη παρατήρηση του ευρύτερου πλαισίου στο οποίο εμφανίζεται ο συγκεκριμένος τίτλος επιτρέπει να παρατηρήσουμε ότι η μορφή του τίτλου εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο με αρμονικό τρόπο και δεν αποτελεί εξαίρεση. Το μπεζ-καφέ χρώμα χρησιμοποιείται για τα αποτυπώματα από τις πατημασιές του σκαντζόχοιρου, οι αγκιδωτές απολήξεις επαναλαμβάνονται στην κίτρινη φάσα που χρησιμεύει ως φόντο για τους υπότιτλους, καθώς και στο περίγραμμα των χεριών που κρατάνε τους μικρούς σκαντζόχοιρους. Ο τίτλος αποτελεί τμήμα του άρθρου όχι μόνο ως προς τη γλωσσική πληροφορία του αλλά και ως προς τη μορφή που επιλέχθηκε για την παρουσίασή του.

- σοκολάτα: η τροφή των θεών

Στο τρίτο παράδειγμα, η επιλογή του καφέ, γήινου, χρώματος θυμίζει

στον αναγνώστη –στην προκειμένη περίπτωση μικρό παιδί– το χρώμα της σοκολάτας ενώ ταυτόχρονα οι σταγόνες χρώματος που κυλούν από κάποια γράμματα της λέξης ανακαλούν την ιδιότητα της σοκολάτας να λιώνει προσφέροντας με αυτόν τον τρόπο στον αναγνώστη μια γευστική ερμηνεία. Τα γράμματα είναι ενωμένα μεταξύ τους ανακαλώντας την ικανότητα της σοκολάτας να κολλάει, ενώ ο εσωτερικός κύκλος στο «ο» παραμορφώνεται σαν να μην μπορεί να στερεοποιηθεί. Η σημασία επικεντρώνεται στη λέξη «σοκολάτα» που υπερέχει σε πάχος από τις υπόλοιπες λέξεις αλλά και κατέχει τη δεσπόζουσα θέση στο κείμενο. Η παρουσία των τριών εικόνων στον υπότιτλο του άρθρου αφηγούνται με εικονικό τρόπο το περιεχόμενο του άρθρου που ακολουθεί και περιγράφουν την ιστορική και φυτική προέλευση της σοκολάτας.

- ένα νησί γεμάτο πύργους

Ο τελευταίος τίτλος μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερα λιτός σε σχέση με τους προηγούμενους. Η επιλογή των χρωμάτων φαίνεται να είναι τυχαία αν και το μπλε των ουσιαστικών δίνει αισθητικό βάρος στις δύο δεσπόζουσες λέξεις. Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγεί και το μέγεθος των χαρακτήρων. Στο συγκεκριμένο άρθρο συνυπάρχουν γλωσσικές πληροφορίες, φωτογραφίες, αρχιτεκτονικό σχέδιο και αρνητικό σχέδιου σε μαύρο φόντο. Ένα background ηλιοβασιλέματος υποστηρίζει το σύνολο του άρθρου. Τα κύρια μορφολογικά χαρακτηριστικά των πύργων που προ-

βάλλονται από το σύνολο των αναπαραστατικών τρόπων είναι οι κατακόρυφες ευθείες και οι πολεμίστρες στις άνω άκρες των πύργων. Αυτά τα χαρακτηριστικά αναπαράγονται στο γράμμα «Π» του τίτλου. Το γράμμα δεσπόζει στα υπόλοιπα, χάρη στο μεγαλύτερο όγκο του, την παχύτερη σκίαση και τις μικρές προεξοχές στο άνω τμήμα του ανακαλούν τις πολεμίστρες των πύργων. Το γράμμα γίνεται τρισδιάστατο και με τον όγκο του ανακαλεί το ίδιο το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται. Το γράμμα διατηρεί σχέσης εικόνας σύμφωνα με τον Peirce (Peirce 1978) με το σημειούμενο αντικείμενο.

Στους τίτλους άρθρων που παρουσιάστηκαν παραπάνω παρατηρήσαμε ότι για την απόδοση του σημασιολογικού περιεχομένου συγκεκριμένων λέξεων χρησιμοποιήθηκαν ποικίλα αναπαραστατικά μέσα. Η σχέση μεταξύ των πολυτροπικά σημειούμενων λέξεων και των γλωσσικών αντίστοιχων δεν εμφανίζεται αυθαίρετη, συμβατική και συμβολική. Οι λέξεις τείνουν να γίνουν αναπαραστατικά μέσα πρώτης τάξεως, δηλαδή να αναπαριστούν απευθείας την εξωγλωσσική πραγματικότητα δίχως το ενδιαμέσο της γλωσσικής μεταφοράς. Ειδικότερα στην τέταρτη περίπτωση βλέπουμε το σύνολο του σημασιολογικού περιεχομένου της λέξης «πύργος», να αποδίδεται εικονικά με κατάλληλες διευθετήσεις ενός μόνο γράμματος.

Θα ήταν όμως σκόπιμο να τονιστεί, ότι η μορφή με την οποία εμφανίζονται οι λέξεις και οι φράσεις στα παραπάνω παραδείγματα δεν αποτελεί κανόνα του γραπτού λόγου, κα-

θώς η σχέση μεταξύ προφορικής και γραπτής μορφής της λέξης δεν παύει, σε γενικές γραμμές, να είναι αυθαίρετη και συμβατική. Παρόλα αυτά, παραδείγματα όπως αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσον για την προσέλκυση του ενδιαφέροντος των παιδιών για το γραπτό λόγο και αφετηρία για το ξεκλείδωμα ενός γραπτού κειμένου ειδικά από παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς τέτοιου τύπου πολυτροπικά κείμενα παρουσιάζονται σε συνεχώς αυξανόμενο αριθμό, στη σημερινή κοινωνία.

5. Προτάσεις διδακτικής αξιοποίησης

Στους τίτλους των άρθρων δεν εμφανίζονται κατ' ανάγκη λέξεις που να είναι οικείες στα παιδιά. Με αυτήν την έννοια η επιλογή ενός τέτοιου υλικού αποτελεί μια πρόκληση για τον εκπαιδευτικό που θα ήθελε να το χρησιμοποιήσει στο πλαίσιο του γραμματισμού των παιδιών προσχολικής ηλικίας, καθώς –όπως προαναφέρθηκε– δεν υπάρχουν σημεία αγκύρωσης σε πιθανές υφιστάμενες γνώσεις των παιδιών στο επίπεδο μιας «ολικής» αναγνώρισης λέξεων.

Η διδακτική αξιοποίηση ενός τέτοιου υλικού προϋποθέτει αρχικά την αναγνώριση του ευρύτερου πλαισίου μέσα στο οποίο εμφανίζεται το άρθρο. Αυτό σημαίνει ότι οι μαθητές χωρισμένοι σε μικρο-ομάδες, θα πρέπει να ανακαλύψουν ότι η εφημερίδα που τους παρουσιάζεται αποτελεί ένα ένθετο κυριακάτικης εφη-

μερίδας που απευθύνεται σε ενήλικες. Κατόπιν, καλούνται να ξεφυλλίσουν το σύνολο του ένθετου για να δουν τι άλλα περιεχόμενα περιλαμβάνει μέχρι να ανακαλύψουν το ζητούμενο της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας. Στη συνέχεια, τους ζητείται να παρατηρήσουν τη μορφή ενός άρθρου, την έκταση που καταλαμβάνει στην εφημερίδα, την ενότητα ως προς το περιεχόμενο (το γεγονός δηλαδή ότι όλα τα στοιχεία συνδέονται με κάποιον τρόπο προς συγκεκριμένο σκοπό) σε αντίθεση με τα υπόλοιπα περιεχόμενα της εφημερίδας. Αυτή η προπαρασκευαστική δραστηριότητα θα επιτρέψει στα παιδιά να συγκροτήσουν μια αρχική εικόνα για το άρθρο ως κειμενικό είδος την οποία θα επιβεβαιώσουν και θα διευρύνουν μετά από τη συνολική επεξεργασία του άρθρου.

Ο/η νηπιαγωγός μπορεί με κατάλληλες ερωτήσεις να επιτρέψει στα παιδιά να διατυπώσουν τις εικασίες τους για το περιεχόμενο του συγκεκριμένου, κάθε φορά άρθρου, του τύπου «Γιατί πιστεύετε ότι μιλάει αυτό το άρθρο, ποιο είναι δηλαδή το θέμα του» και να τους ζητήσει να δηλώσουν τα στοιχεία με τα οποία συγκροτούν την άποψή τους.

Ας πάρουμε ως παράδειγμα το άρθρο «Ένα νησί γεμάτο Πύργους». Ο/η νηπιαγωγός μπορεί να ρωτήσει αρχικά τα παιδιά σε ποιο θέμα αναφέρεται το συγκεκριμένο άρθρο. Αν δηλώσουν ότι το άρθρο μιλάει για πύργους, μπορεί να τους ζητήσει να πούν πώς το κατάλαβαν. Θα ήταν σκόπιμο η παρατήρηση να μην περιορίζεται στην πληροφορία που φέ-

ρουν οι φωτογραφίες αλλά να περιλαμβάνει το μαύρο αρνητικό, το αρχιτεκτονικό σχέδιο και πιθανόν το γράμμα «Π» που μοιάζει με πύργος, χωρίς όμως η τελευταία αναφορά να είναι αναγκαία σε αυτήν τη φάση. Στη συνέχεια, ο/η νηπιαγωγός μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να περιγράψουν έναν πύργο παρατηρώντας το σύνολο των μέσων που διατίθενται. Τα παιδιά θα πρέπει, κατά την περιγραφή, να εντοπίσουν τις πολεμίστρες, τους κατακόρυφους απότομους τοίχους, τα μικρά ανοίγματα των παραθύρων, την τοπογραφία των πύργων (ότι δηλαδή συχνά βρίσκονται στο υψηλότερο σημείο του χώρου) κλπ. Αν, κατά την πρώτη φάση, έχουν εντοπίσει ότι το γράμμα «Π» μοιάζει με πύργο, μπορούν τώρα να παρατηρήσουν καλύτερα τα χαρακτηριστικά του και να τα συγκρίνουν με τα υπόλοιπα γράμματα με ερωτήσεις του τύπου: Πώς σχεδιάστηκε το γράμμα, γιατί μοιάζει με πύργο, γιατί αυτός που το σχεδίασε το έκανε να μοιάζει με πύργο κλπ. Σε περίπτωση που δεν είχε γίνει αντιληπτό κατά την πρώτη φάση μπορεί ο/η νηπιαγωγός να στρέψει τώρα την προσοχή των παιδιών στο γράμμα και μετά να ακολουθήσουν οι παραπάνω ερωτήσεις. Στη συνέχεια ο/η νηπιαγωγός μπορεί να διαβάσει στα παιδιά το σύνολο του τίτλου, και να παρατηρήσουν τα διαφορετικά χρώματα και το διαφορετικό μέγεθος της γραμματοσειράς που χρησιμοποίησε ο συντάκτης του άρθρου.

Στη συνέχεια, ο/η νηπιαγωγός μπορεί να στρέψει την προσοχή

των παιδιών στις λεζάντες των φωτογραφιών και του αρχιτεκτονικού σχεδίου και να τους ζητήσει να βρουν πόσες φορές αναφέρεται η λέξη πύργος στο σύνολο των 7 λεζάντων. Τα παιδιά για να πραγματοποιήσουν μια τέτοια εργασία θα πρέπει νοητικά να αποκαταστήσουν το γράμμα «π» στην αρχική του μορφή. Μια τέτοια διαδικασία κρίνεται σκόπιμη ώστε να κατανοήσουν τα παιδιά ότι η συγκεκριμένη μορφή του «π» αποτελούσε ένα παιχνίδι του συντάκτη/ ή του εικονογράφου του άρθρου και δεν αποτελεί την αρχετυπική μορφή του γράμματος. Ανάλογα, με το ενδιαφέρον των παιδιών τέτοιου είδους αναζητήσεις μπορεί να γίνουν και στους υπότιτλους ή σε επιλεγμένα σημεία του κειμένου, ενώ η συζήτηση για τους πύργους μπορεί και να ολοκληρωθεί με την ανάγνωση του συνόλου του συγκεκριμένου άρθρου.

Η ίδια διαδικασία μπορεί να γίνει και κατά αντίθετη φορά. Για παράδειγμα στον τίτλο «Σοκολάτα: η τροφή των θεών», ο/η νηπιαγωγός μπορεί να ξεκινήσει τη συζήτηση για το άρθρο δείχνοντας και διαβάζοντας στα παιδιά τον τίτλο του. Στη συνέχεια μπορεί να τους ζητήσει να αναζητήσουν τις επιλογές που έκανε ο συντάκτης ή ο εικονογράφος του άρθρου σχεδιάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα γράμματα με ερωτήσεις του τύπου: γιατί διάλεξε αυτό το χρώμα, γιατί τρέχουν σταγόνες από τα γράμματα και σε ποιά σημεία τους, γιατί τα γράμματα κολλάνε μεταξύ τους, είναι τυχαία ή συνειδητή

επιλογή, και τέλος, να συζητήσουν για τον εσωτερικό κύκλο του «ο» όπου η σοκολάτα φαίνεται σαν να μην έχει στερεοποιηθεί αρκετά. Με τις απαντήσεις τους τα παιδιά θα συνειδητοποιήσουν τις ιδιότητες της σοκολάτας και θα διαπιστώσουν ότι οι επιλογές του συντάκτη/εικονογράφου δεν ήταν τυχαίες αλλά ότι επιδίωκε να τους μεταφέρει πολλαπλά μηνύματα. Τέλος, θα μπορούσαν να συζητήσουν με τον/την νηπιαγωγό αν ο συντάκτης ή ο εικονογράφος ενός αντίστοιχου άρθρου θα έκανε τέτοιες επιλογές στην περίπτωση που το κοινό του θα συγκροτούνταν από ενήλικες αναγνώστες.

Ο τίτλος «φωτιά και λάβα» –όπως και ο προηγούμενος– θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για παρατηρήσεις που αφορούν φυσικά φαινόμενα και να αποτελούν ένα άνοιγμα του γραμματισμού στις φυσικές επιστήμες. Ο/η νηπιαγωγός καλείται να ενθαρρύνει τα παιδιά να παρατηρήσουν τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία των λέξεων και να τις συγκρίνουν με τα χαρακτηριστικά των αντίστοιχων φαινομένων. Με ερωτήσεις για το χρώμα της φωτιάς και την τάση του καπνού να κατευθύνεται προς τα πάνω θα μπορούσε να προσκαλέσει τα παιδιά να παρατηρήσουν ότι τα ίδια φαινόμενα αναπαράγονται στη δημιουργία των γραμμάτων της λέξης του τίτλου. Η ίδια διαδικασία μπορεί να ακολουθηθεί και για την επόμενη λέξη του τίτλου, καθώς η ρευστότητα και το κόκκινο χρώμα χρησιμοποιούνται για το σχηματισμό της λέξης «λάβα».

6. Ολοκληρώνοντας

Οι περιπτώσεις που παρουσιάστηκαν παραπάνω αφορούν παιχνίδια με λέξεις και γράμματα που κατασκευάστηκαν από τους συντάκτες ή τους εικονογράφους των συγκεκριμένων άρθρων με στόχο να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των παιδιών στην ανάγνωση του περιεχομένου του άρθρου ή να διευκολύνουν την προσέγγισή τους από παιδιά που δεν γνωρίζουν ανάγνωση. Τέτοιου τύπου πολυτροπικά κείμενα, μέσω κατάλληλης διδακτικής προσέγγισης, μπορεί να οδηγήσουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να κατανοήσουν ότι μια ή περισσότερες πληροφορίες μπορεί να μεταδίδονται με ποικίλους σημειωτικούς τρόπους και παράλληλα να αποτελέσουν μια πύλη για την προσέγγιση του γραπτού λόγου από παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Βιβλιογραφία

- Γιαννικοπούλου, Α., Παπαδοπούλου, Μ. (2002). Η εικόνα του γραπτού μηνύματος σε κείμενα που διαβάζουν τα παιδιά : Παραδείγματα από βιβλία, εφημερίδες, κόμικς, περιβάλλοντα γραπτό λόγο. Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο «Γραμματισμός στη Νέα Χιλιετία». Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Ιντζίδης, Β., Καραντζόλα, Ε. (2000). Σχέση κειμένου, διαγράμματος, φωτογραφίας: Μια διδακτική δοκιμή. *Γλωσσικός Υπολογιστής 2*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Kalantzis, M. & Cope, B. (2000). *Multiliteracies: The Design of Social Futures*. London: Palmer Press.
- Kalantzis, M. & Cope, B. Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός-Πολυγραμματισμοί. Στο: Ηλεκτρονικός κόμβος για την υποστήριξη των διδασκόντων την ελληνική γλώσσα. www.komvos.edu.gr.
- Κουτσοσίμου-Τσίνογλου, Β. (2000). Πολυφωνικότητα και πολυτροπικότητα: Δείκτες στάσεων του ομιλητή και σχεδιασμός ενός «κοινού γραπτού». *Γλωσσικός Υπολογιστής 2*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (1996). *Reading images: The grammar of visual design*. London: Routledge.
- Kress, G. (1997). *Before writing: Rethinking the paths to literacy*. London and New York: Routledge.
- Kress, G. (2000a). Multimodality. In M. Kalantzis & B. Cope (eds). *Multiliteracies: The Design of Social Futures*. London: Palmer Press.
- Kress, G. (2000b). Σχεδιασμός του γλωσσικού προγράμματος σπουδών με βάση το μέλλον. *Γλωσσικός Υπολογιστής 2*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Παπαδοπούλου, Μ. (2002). Η χρήση των λογοτύπων για την εκμάθηση της γραφής και της ανάγνωσης από παιδιά προσχολικής ηλικίας: Διευκολύνσεις και περιορισμοί. Στο: *Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα*, Πρακτικά του Β' Συνεδρίου της

Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος. Αθήνα: Ατραπός.

Papadopoulou, M. (2002). Multimodality as an access to writing for pre-school children. In Bill Cope & Mary Kalantzis. *Learning for the future 2001*. Australia: Common Ground.

<http://LearningConference.Publisher-Site.com>

Peirce, Ch. (1978). *Ecrits sur le signe*, éd. Deledalle. Paris: éditions du Seuil.

Yannicopoulou, A. (2002). When the word meets the picture: The phenomenology of written text in children's picture book. In Bill Cope & Mary Kalantzis. *Learning for the future 2001*. Australia: Common Ground.

<http://LearningConference.Publisher-Site.com>

ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1999). Προγράμματα Σπουδών. Προγράμματα Σπουδών της Νεοελληνικής γλώσσας στην Προδημοτική Εκπαίδευση-Νηπιαγωγείο.

Χοντολίδου, Ε. (1999). Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας. *Γλωσσικός Υπολογιστής 1*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

Abstract

Nowadays written texts are consistently getting more multimodal; this means that different representative modes are composed for the creation of meaning in a written text. The information conveyed by any text is not derived exclusively from its linguistic content but also from the contribution of other semiotic resources such as iconic, typographic or chromatic. The article deals with the possibility of using multimodality as an access to literacy for preschool children. For this reason, a certain type of multimodal texts (article titles) is presented and proposals for teaching use are made.

Λέξεις-κλειδιά: πολυτροπικότητα, πολυγραμματισμοί, ανάλυση κειμένων

Διεύθυνση Επικοινωνίας

Παπαδοπούλου Μαρία Επίκουρη Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Email: mariapap@uth.gr
Τηλ.& φαξ: 24210 74750